

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

У статті досліджується поняття "професійна підготовка майбутнього вчителя", яке розглядається як процес формування й набуття настанов, знань і вмінь, необхідних педагогу для належного виконання завдань навчально-виховного процесу. З'ясовано, що процес професійної підготовки вчителя має певні етапи та передбачає загальну, спеціально-професійну та особистісну підготовку. Увага акцентується на особистісній підготовці майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення дисциплін мовного та педагогічного циклів.

Ключові слова: майбутній філолог, педагогічна майстерність, професійна підготовка, мовна підготовка, самостійна робота, учитель.

Педагогічний процес, зокрема, зміст і характер професійної діяльності вчителя постійно змінюється, викликаючи в педагога потребу в оволодінні новими педагогічними засобами та методами впливу на формування особистості школяра. Це зафіксовано в державних документах, а саме: Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття") (1993), Конституція України (1996), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки, Закон України "Про вищу освіту" (2014) та інших нормативних актах.

Оновлена школа вимагає від майбутнього вчителя високого рівня професійної майстерності, досконалого володіння новітніми технологіями навчання та виховання, варіативними навчальними програмами, першокласного знання змісту предметів, які він викладає. Отже, випускник педагогічного навчального закладу має бути висококваліфікованим спеціалістом, всебічно розвинутою, творчою особистістю, яка вміє самостійно здобувати знання, мислити, вміло передавати інформацію іншим.

Різні аспекти педагогічної майстерності, фахового становлення, професійного саморозвитку та самоосвіти вчителя, вдосконалення технологій навчання майбутнього фахівця вивчали І. Дереза, О. Дубасенюк, С. Єлканов, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Л. Коробка, В. Вітюк, Ю. Рева, О. Остапчук, М. Морозова, Г. Топчій та ін. На сьогодні проблему професійної підготовки педагогів широко відображено в працях вітчизняних дослідників Н. Батечко, О. Баркунова, І. Зязюна, С. Калашнікової, В. Коваль, Т. Кожевникова, В. Кременя, Т. Крюкова, В. Майборода, Н. Побірченко, О. Семенов, С. Сисоєвої, які розглядають проблеми вищої педагогічної освіти, формування педагогічної майстерності, професіоналізму, підготовки вчителів до педагогічної практики.

Актуальність фахової підготовки майбутнього вчителя у сучасних вищих педагогічних навчальних закладах зумовлена необхідністю подолання таких суперечностей: між необхідністю формування в студентів професійної майстерності та недостатньою увагою навчального закладу до цієї проблеми; між об'єктивною потребою якісного перетворення процесу навчання майбутнього вчителя й існуючими традиційними методами навчання; між зростаючим попитом практичної реалізації цього процесу та відсутністю належного теоретичного і технологічного забезпечення.

Для подолання існуючих суперечностей, виявлення доцільних шляхів підвищення педагогічної майстерності майбутнього вчителя вкрай необхідними є чітка організація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, а також звернення до надбань історико-педагогічної науки, до доробку вітчизняних учених, їх конструктивне вивчення з метою вдосконалення й підвищення якості освіти. Отже, актуальність, недостатній ступінь дослідженості проблеми формування професійної майстерності майбутніх учителів-філологів, необхідність переосмислення історичного педагогічного досвіду в умовах сьогодення та можливість його творчого використання в роботі сучасних вищих навчальних закладів і спонукали до наукової розвідки з обраної теми.

У сучасній філософській, психологічній, педагогічній і методичній літературі дотепер ведуться дискусії щодо трактування поняття "професійна підготовка майбутнього вчителя". Більшість науковців єднаються в думці, що це процес формування й набуття настанов, знань і вмінь, необхідних фахівцеві для належного виконання спеціальних завдань навчально-виховного процесу (О. Абдуліна, Н. Кузьміна, Н. Тализіна та ін.).

Глибокий та ретельний аналіз наукової, психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє зробити висновок про те, що процес професійної підготовки майбутнього вчителя має певні етапи та передбачає загальну, спеціально-професійну та особистісну підготовку студента. Загальна підготовка ставить за мету озброєння майбутніх філологів знаннями з гуманітарних і соціоекономічних предметів

(історія, філософія, екологія, соціологія, економіка, інформатика тощо). Спеціально-професійна підготовка включає вивчення студентами психологічних, педагогічних, методичних і мовних дисциплін. Особистісна підготовка передбачає самовиховання, самоосвіту та саморозвиток майбутнього спеціаліста (динамічний та неперервний процес самопроєктування особистості, що характеризується зростанням, становленням, інтеграцією та реалізацією професійно значущих особистісних рис і здібностей, професійних знань і вмінь; активне якісне перетворення людиною свого внутрішнього світу) [5, с. 211].

Новий навчальний план, який відображає зміст фахової підготовки майбутнього вчителя української та англійської мов, передбачає, що вагоме значення в системі професійного навчання майбутнього фахівця набувають дисципліни педагогічного циклу та мовної освіти, які виступають елементами загальної, спеціально-професійної та особистісної підготовки майбутнього вчителя. В результаті такого навчання у вищому педагогічному закладі студенти оволодівають певним рівнем змістовно-процесуальних та наукових основ педагогічної діяльності, цілісним комплексом загальнопедагогічних знань, умінь і навичок [3, с. 27]. У них формується базовий рівень педагогічної майстерності.

На думку І. Підласого, сутність педагогічної майстерності вчителя – це своєрідний сплав особистої культури, знань і світогляду вчителя, його ґрунтовної всебічної підготовки з досконалим володінням прийомами навчання і виховання, педагогічною технікою та передовим досвідом [8]. Майстерність учителя проявляється в уміннях організовувати навчальний процес, активізувати учнів, розвивати їхні здібності, самостійність, допитливість, ефективно проводити виховну роботу, формувати в учнів високу моральність, почуття патріотизму, працелюбність, викликати позитивні емоційні почуття в самому процесі учіння.

Закцентуємо увагу на особистісній підготовці майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення дисциплін педагогічного циклу на філологічному факультеті Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. В цьому контексті вагомого значення набуває самостійна робота студентів. Саме вона є найважливішим компонентом педагогічного процесу, що передбачає інтеграцію різних видів індивідуальної, групової та колективної навчально-виховної діяльності, яка здійснюється як під час аудиторних, так і позааудиторних занять, без участі викладача, проте під його безпосереднім керівництвом [7, с. 320].

Предметом самостійної роботи студентів є глибоке вивчення провідної педагогічної думки минулого. Окремо варто зупинитися на дослідженні та використанні майбутніми вчителями-філологами теоретичної спадщини В. О. Сухомлинського (1918-1970) в процесі опанування дисциплін педагогічного циклу.

Так, під час вивчення історії педагогіки студенти I курсу знайомляться з життєвим шляхом і творчим досвідом Василя Олександровича, вивчають його біографію та самостійно опрацьовують його книги. При цьому особлива увага звертається на книгу "Серце віддаю дітям".

Студенти II курсу, виконуючи самостійну роботу з "Педагогіки", читають твір "Пависька середня школа", конспектують розділи книги, а саме: "Дружний педагогічний колектив – запорука успіху навчально-виховної роботи", "Моральне виховання", "Розумове виховання"; створюють власну "скарбницю цитат В.О. Сухомлинського". Для самостійного опрацювання студентам філологічного факультету також пропонується праця Василя Олександровича "Батьківська педагогіка". За програмою курсу "Педагогіка" цю роботу вони виконують у ході вивчення розділу "Теорія виховання". Таким чином, у майбутніх учителів формується стійке уявлення про те, що найвищою, найблагороднішою та найпочеснішою мрією кожного батька і матері В. О. Сухомлинський вважав творення людини, оскільки вони не тільки продовжують свій рід і відтворюють себе в своїх дітях, а й несуть відповідальність за нову людину, людство і його майбутнє загалом. Ґрунтовне опрацювання педагогічної спадщини видатного педагога дає змогу студентам виконати індивідуальний творчий проєкт, зокрема створити перелік рекомендацій і побажань батькам, учителям та класним керівникам, а також розробити семінар-практикум "Традиційні й нетрадиційні форми роботи з батьками".

У процесі вивчення розділу "Школознавство" майбутні вчителі опрацьовують твір "Розмова з молодим директором школи". Вони не просто читають та конспектують цю працю видатного педагога, а й, беручи саме її за основу, самостійно створюють індивідуальний проєкт "Відвідування та аналіз уроків", презентують його під час проведення круглого столу "Специфіка управлінської діяльності навчального закладу".

На III курсі, під час підготовки до практичних і лабораторних занять з "Основ педагогічної майстерності та виховної роботи", студенти у праці "Сто порад учителів" знаходять відповіді на питання, що їх хвилюють: "Що таке покликання до праці вчителя? Як воно формується?", "Будьте доброзичливими", "Про роботу з "важкими" учнями", "Поради вчителів, який починає працювати в школі", "Як виховувати самодисципліну в розумовій праці" тощо. Завданням до кожного практичного або лабораторного заняття є таке: "Самостійно доберіть цитату з творів В. О. Сухомлинського, яка могла б стати епіграфом до певної теми".

Педагогічну спадщину Василя Олександровича студенти самостійно вивчають і на 4 курсі, під час підготовки індивідуальних творчих завдань до спецкурсу "Сучасні технології навчання та виховання".

Його мета – поглиблення та розширення професійної підготовки спеціалістів, становлення творчої індивідуальності майбутнього педагога, що розвивається й формується в умовах альтернативної освіти. Зміст спецкурсу орієнтований на нову галузь педагогічної науки – педагогічну інноватику; глибше ознайомлення студентів із новітніми досягненнями сучасної науки і прогресивними зарубіжними та вітчизняними освітньо-виховними технологіями; вивчення найбільш типових моделей альтернативної освіти, що різняться своєрідністю, яскраво вираженим авторським підходом до трактування педагогічних ідей; детальний розгляд тих концепцій та освітніх проектів, які стали основою масових педагогічних рухів, дали імпульси розвитку гуманістичної педагогіки.

Авторська школа Василя Сухомлинського також є предметом самостійного вивчення. Особлива увага приділяється опрацюванню праці видатного педагога "Листи до сина" та статей "Педагогіка серця", "Не бійтесь бути ласкавими", "На нашій совісті – людина", "Праця, покликання, щастя", "Слово до учнів". Також студенти пишуть реферати на тему "Технології виховання В. О. Сухомлинського".

Таким чином, протягом чотирьох років вивчення предметів педагогічного циклу студенти філологічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка не просто читають і конспектують твори видатного педагога, у них формується уявлення про організацію навчально-виховної роботи в школі, професію вчителя, його педагогічну майстерність та адміністративну діяльність. Спираючись на здобуті самоосвітньою діяльністю знання, майбутні вчителі розв'язують педагогічні завдання, оволодівають елементами педагогічної техніки; відкривають для себе засоби й напрями цілеспрямованого професійного самовдосконалення.

Зупинимо нашу увагу на мовній підготовці майбутніх учителів-філологів. Професійна мовна компетентність майбутнього вчителя-філолога характеризується науковцями як здатність фахівця відповідати вимогам професії та демонструвати належні особисті якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному й писемному професійному мовленні, бездоганне володіння нормами сучасної літературної мови, лінгвістичну освіченість, розвинене мовне чуття; широку ерудицію, знання теорії, історії, етапів формування і розвитку мови та літератури, персоналій, обізнаність із творами світового письменства, перекладною літературою; користування словниками різних типів, граматики, довідниками, інтернет-ресурсами, електронними посібниками та ін., що сприятимуть удосконаленню мовної культури вчителя-словесника; володіння власним арсеналом засобів підготовки учнів до контрольної-оцінювальної діяльності, моніторингу, зовнішнього незалежного оцінювання тощо; уміння створювати програмно-тематичні комплекси опанування матеріалу за традиційними та інноваційними технологіями навчання в сучасній школі тощо, опираючись на внутрішню мотивацію та досвід, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку [2; 4; 6].

Фахова мовна підготовка вчителів англійської мови в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т. Г. Шевченка спрямовується на створення необхідних умов для оволодіння студентами теоретичними знаннями зі спеціальності "Українська мова і література та англійська мова і зарубіжна література", вироблення практичних умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності вчителя української мови та література, вчителя англійської мови та зарубіжної літератури. Зміст фахової підготовки на рівні бакалавра визначається не лише нормативними навчальними дисциплінами (філософія, логіка, основи економіки, основи інформатики, педагогіка, вікова і педагогічна психологія, українознавство, історія зарубіжної літератури тощо), а й нормативними навчальними дисциплінами професійно-практичної підготовки: сучасна українська літературна мова, вступ до мовознавства, історія української літератури, практична граMATика, країнознавство, практика усного та писемного мовлення, методика викладання англійської мови.

Мовна підготовка майбутніх учителів іноземної мови, з одного боку, повинна відповідати суспільним умовам розвитку і бути науково-орієнтованою, дослідницькою. По-друге, важливим є якісний (змістовний) аспект підготовки вчителів, причому потреби учнів мають бути враховані. Так, студенти повинні володіти мовою настільки, щоб при бажанні надалі займатися науковою роботою за темою дослідження з літератури, лінгвістики чи країнознавства.

Однією із численних ініціатив з боку Ради Європи та Європейського Союзу є розробка нових підходів до мовної підготовки фахівців. Свою ініціативу Рада Європи втілила в "Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання" (2001 р.) та "Європейському мовному портфолію", які представлені у вигляді інструментарію підтримки диверсифікації з питань оволодіння іноземною мовою. На базі згаданих документів нами розроблено відповідні програми з навчальних дисциплін для якісної мовної підготовки майбутніх учителів-філологів.

Фахівець-філолог освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавр "Українська мова і література та англійська мова і зарубіжна література" повинен уміти:

– розуміти та реагувати на загальні ідеї та окремі подробиці з таких типів текстів: короткі оповідання, описи, короткі розмови, телевізійні новини з проблем у межах тем, що вивчаються, які подаються як аудіо чи відео запис з чіткою вимовою, стандартним акцентом;

– вільно і впевнено спілкуватися у формі діалогу та монологу в ситуаціях, які можуть виникнути в межах тем, що вивчаються, демонструючи при цьому вміння користуватися основними засобами просодії (інтонація та наголос) для досягнення різних комунікативних цілей та вживаючи обсяг лексики, визначений Програмою;

– розуміти та реагувати на інформацію, подану в текстах таких типів: оповідання та описи, особисті листи, газетні статті, доповіді, автентичні художні тексти, що відповідають рівню студентів і стосуються проблем у межах тем, визначених Програмою;

– писати з проблем у межах тем, що вивчаються, такі типи текстів: особисті та офіційні листи різних видів (запрошення, прохання, вибачення, пояснення, відмова, подяка); інструкції з чіткою послідовністю (рецепти, процедури, вказівки); короткі біографії реальних або уявних людей; твори-мініатюри; короткі оповідання; описи людей, місць, предметів, процесів, подій;

– демонструвати розуміння соціокультурних аспектів поведінки, побуту та життя англомовних країн.

Актуальною проблемою підготовки вчителя іноземної мови залишається єдність теоретичної і практичної підготовки, навчальної і науково-дослідницької діяльності студентів і викладачів, що в цілому забезпечує багатоаспектну готовність педагога до професійної діяльності. У вищій школі продовжують існувати проблеми перекося предметної підготовки над психолого-педагогічною, проблеми розриву між навчальними дисциплінами. Звичайно, кожний навчальний курс має власний предмет дослідження, проте всі складові професійної парадигми повинні бути єдині в реалізації найважливішого завдання – підготовки вчителя-дослідника.

Тому, забезпечуючи якісну підготовку майбутнього вчителя іноземної мови, на заняттях з практики усного та писемного мовлення ми добираємо матеріал і розробляємо відповідні вправи з урахуванням необхідності формування не лише мовних навичок і мовленнєвих умінь, але й акцентуємо увагу на розв'язанні педагогічних проблем, які можуть виникнути під час професійної діяльності. Нагадаємо, що одним із головних завдань дидактики вищої школи є навчання студента самостійно здобувати знання. Одним із видів організації самостійної роботи з урахуванням цілей і змісту професійної підготовки студентів у вищих навчальних закладах ми пропонуємо перегляд автентичних фільмів, виконання розроблених завдань та обговорення проблем на заняттях.

Так, під час вивчення теми "Schooling" студентам третього курсу для перегляду та обговорення пропонується фільм "The Ron Clark story" (2006). Студенти знайомляться з особистістю Рона Кларка, вивчають його правила та підходи до навчання дітей. Особлива увага приділяється Академії Рона Кларка, яку він відкрив у 2007 році. Майбутні вчителі мають вивчити досвід цього педагога та розробити власний проект навчального закладу для дітей.

У процесі навчання майбутніх учителів іноземної мови ми повинні пам'ятати, що педагогічна майстерність – це своєрідний сплав особистої культури, знань і світогляду вчителя, його всебічної теоретичної підготовки з удосконаленням оволодіння прийомами навчання та виховання, педагогічною технологією та передовим досвідом. Разом з тим – це вид діяльності, який торкається переважно внутрішньої сфери вчителя: бажання стати майстром педагогічної справи; переконання в тому, що майстерність забезпечує не лише високу результативність праці, але й почуття задоволення від неї, утвердження себе як фахівця.

Таким чином, у результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що формування професійної майстерності майбутніх учителів-філологів має здійснюватися не лише з урахуванням нових перспектив реформування освіти в Україні, а й бути націленим на подолання наявних проблем та очікуваних викликів. Наше дослідження сприяє вирішенню проблеми формування професійної майстерності майбутнього вчителя-філолога. Проте ця стаття не дає відповіді на всі запитання та не розв'язує всіх завдань. Так, украй важливими, на нашу думку, залишаються питання формування педагогічної майстерності майбутнього педагога у процесі проходження педагогічної практики, вивчення дисциплін психолого-педагогічного циклу. Отже, саме за цими напрямками варто продовжувати наукові розвідки.

Використані джерела

1. Базова В. І. Формування практичної готовності до педагогічної діяльності викладачів іноземних мов у Німеччині / В. І. Базова // Вісник післядипломної освіти: зб. наук. праць. – К., вид-во ДВНЗ "Ун-т менеджменту освіти", 2013. – Вип. 8 (21). – С. 16–21.
2. Барбаш І. Формування професійної мовно-літературної компетентності майбутніх учителів-філологів як педагогічна проблема / І. Барбаш // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 10 (Ч1). – С. 152–157.
3. Володько В. М. Основні компоненти загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя / В. М. Володько // Проблеми сучасної педагогічної освіти: Зб. ст. / Крим. держ. гуманіт. ін-т. – К., 2001. – Вип. 3. – 4.1. – С. 25–42. – (Педагогіка і психологія).

4. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / В. О. Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.
5. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности / Л. М. Митина. – М. : МПСИ ; Воронеж : МОДЭК, 2002. – 400 с.
6. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / О. М. Семенов. – Суми : Мрія-1, 2005. – 404 с.
7. Стеблява К. К. Організація самостійної роботи студентів ВНЗ за допомогою засобів інформаційних технологій / К. К. Стеблява // Особливості підготовки сучасного фахівця : наук.-метод. зб. – Київ, 2012. – С. 317–325.
8. Ягупов В. В. Педагогіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eduknigi.com/ped_view.php?id=101.

Гергуль С. Н., Городничка Л. В.

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА

В статье изучается понятие "профессиональная подготовка будущего учителя", которое рассматривается как процесс формирования и получения установок, знаний и умений, необходимых педагогу для выполнения задач учебно-воспитательного процесса. Выявлено, что процесс профессиональной подготовки учителя имеет определенные этапы и предусматривает общую, специально-профессиональную и личностную подготовку. Внимание акцентируется на личностной подготовке будущих учителей-филологов в процессе изучения дисциплин языкового и педагогического циклов.

Ключевые слова: будущий филолог, педагогическое мастерство, профессиональная подготовка, языковая подготовка, самостоятельная работа, учитель.

Gergul S. M., Horodnycha L. V.

FORMATION OF FUTURE TEACHER-PHILOLOGIST'S PROFESSIONAL EXCELLENCE

Topicality of a future teacher's professional training in modern higher educational establishments is determined by the necessity to overcome the following contradictions: between the need of students' pedagogical excellence formation and the insufficient attention of the educational institution to this issue; between the objective requirement of a future teacher's educational process high-quality transformation and the existing traditional teaching methods; between the increasing demand of practical implementation of this process and the lack of sufficient theoretical and technological support.

The concept "future teacher's professional training" is considered to be the process of formation and acquisition of goals, knowledge and skills that a specialist needs for proper accomplishment of special tasks in the teaching and educational process. It has been stated that the process of a future teacher's professional development has certain stages and presupposes students' general, special, professional and personal training for working within their specialty.

The new curriculum, that reflects the content of a future Ukrainian and English teacher's professional training, presumes that a great value in the system of a future expert's professional education is given to the disciplines of pedagogical cycle and language education that act as elements of a future teacher's general, professional and personal training. As a result of such training in higher educational institutions students master a certain level of informative, procedural and scientific bases of pedagogical activity, a complete complex of general and pedagogical knowledge, abilities, and skills. The article focuses on future teacher-philologists' personal training in the course of language and pedagogical cycle disciplines at Philology department of Chernihiv Taras Shevchenko National Pedagogical University.

Key words: future philologists, pedagogical excellence, professional training, language training, self-study work, teacher.

Стаття надійшла до редакції 25.10.16